

РИНОК ЧАСНИКУ В УКРАЇНІ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

РУДЬ В.П. – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
orcid.org/0000-0002-2464-0200

Інститут овочівництва і баштанництва Національної академії аграрних наук України

ШАБЛЯ О.С. – кандидат економічних наук, старший дослідник
orcid.org/0000-0002-2669-0711

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства
Національної академії аграрних наук України

ТЕРЬОХІНА Л.А. – кандидат сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник
orcid.org/0000-0002-7808-8909

Інститут овочівництва і баштанництва Національної академії аграрних наук України

МЕЛЬНИК О.В. – доктор сільськогосподарських наук
orcid.org/0000-0002-0965-6116

Інститут овочівництва і баштанництва Національної академії аграрних наук України

ПОЛАГЕНЬКО О.С. – науковий співробітник
orcid.org/0009-0002-4416-4835

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства
Національної академії аграрних наук України

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану в Україні суттєво загострилися дестабілізуючі виклики, що стосуються продовольчої, екологічної, економічної та водної безпеки. Забезпечення населення продуктами харчування набуває глобального значення, особливо на тлі війни, що призводить до дефіциту продовольства та зростання попиту на продукцію, багату на вітаміни. У цьому контексті зростає увага до високоресурсних овочевих культур, зокрема часнику.

Вирощування часнику набуває особливого значення через потребу населення у корисній продукції, забезпечення переробної промисловості сировиною, а також через важливість зміцнення продовольчої безпеки та експортного потенціалу країни, що є актуальним в умовах інтеграції з міжнародними ринками.

Сучасний ринок продовольства України функціонує під впливом таких чинників, як посилення співпраці з Європейським Союзом у відповідь на збройну агресію РФ, зниження торговельних бар'єрів, посилення конкуренції, загострення проблем продовольчої безпеки та зростання вимог до якості й доступності харчової продукції [1]. У зв'язку з цим актуальним є впровадження інноваційних підходів у розвитку окремих секторів овочевої галузі.

Часникове виробництво, за умови грамотної агротехніки та ефективної маркетингової стратегії, демонструє високу рентабельність навіть у складних умовах воєнного стану. Крім того, цей напрям відзначається соціальною орієнтованістю, оскільки потребує значного залучення трудових, матеріальних та технічних ресурсів. Це, у свою чергу, стимулює відновлення соціальної інфраструктури територіальних громад, створення робочих місць і забезпечення зайнятості населення. Відмінністю часникового бізнесу є його фокус на сталому розвитку, а не на отриманні надприбутків, що вигідно відрізняє його від діяльності великих зернових холдингів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Інноваційний розвиток сільськогосподарського виробництва та впровадження сучасних технологій в овочівництві досліджували провідні вчені, зокрема Россоха В. (2024) [2], Захарчук О.В., Вишневецька О., Навроцький Я.Ф. (2022) [3]. Технологічні особливості вирощування часнику висвітлено в працях Улянич О.І. та співавт. (2022) [4], Паламарчука Д.Д. (2020) [5, 6], які підкреслюють, що ключовою умовою динамічного розвитку овочевого сектора є створення та впровадження інноваційних продуктів і технологій. Актуальна система овочевого виробництва в Україні потребує системного підходу на всіх рівнях – від окремих господарств до державної політики [7]. Проте вузька спеціалізація у вирощуванні часнику, зосередженого переважно у приватних домогосподарствах (близько 90%), викликає ускладнення фітосанітарного стану, односторонній винос поживних речовин, погіршення водно-фізичних властивостей ґрунтів і збільшення чисельності спеціалізованих шкідників [8].

Оптимізація мінерального живлення, зокрема локальне внесення добрив і застосування мікроелементів, сприяє підвищенню врожайності, забезпечує значний економічний ефект і знижує енерговитрати на етапі вирощування часнику [9].

За висновками Борисенка В. (2024), в умовах воєнного стану одним із пріоритетних напрямів підвищення економічної ефективності аграрного виробництва є раціональне використання ресурсного потенціалу [10]. Особливе значення надається розширенню доступу фермерських та селянських господарств до внутрішніх ринків через стимулювання попиту на їхню продукцію [11].

Значну роль у підвищенні ефективності виробництва відіграє впровадження інновацій, зокрема сучасних добрив, сертифікованого насіння, систем зрошення, передпосадкової обробки зубків часнику [4, 12, 13, 15].

Потребує перегляду й підхід до розвитку підприємництва в агросекторі, зокрема щодо функціонування господарських структур у межах овочевого ринку [16]. Така стратегія сприятиме об'єднанню макро- та мікрорівнів в інституційному середовищі, зниженню управлінських ризиків і відкриттю нових можливостей для зростання доходів аграрних підприємств [17].

На сьогодні відчувається нестача аналітичних досліджень, присвячених окремим елементам овочевого ринку, зокрема за продуктивним принципом або регіональною спеціалізацією. Тому вивчення ринку часнику в контексті розвитку внутрішнього виробництва є надзвичайно актуальним та потребує поглибленого аналізу.

Метою дослідження є аналіз поточного стану виробництва часнику в Україні, виявлення ключових проблем та обґрунтування стратегічних напрямів ефективного розвитку відповідного ринкового сегменту в середньотривалій перспективі.

Результати досліджень. Світове виробництво часнику становить близько 3,5 млн тонн за середньої врожайності 6,2 т/га. За оцінками, обсяг світового ринку часнику досягне 539,35 млн доларів США у 2025 році, з прогнозованим зростанням до 616,20 млн доларів США до 2030 року. Середньорічний темп зростання очікується на рівні 2,70% у період 2025–2030 років.

Згідно з даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), лідером з виробництва часнику є Китай, де у 2025 році прогнозується обсяг виробництва на рівні 22,7 млн тонн. Друге місце посідає Індія з показником у 2,9 млн тонн. До п'ятірки інших провідних країн-виробників входять Бангладеш, Єгипет, Іспанія та Південна Корея. Водночас, за обсягами споживання на душу населення першість утримує Південна Корея, де у 2023 році на одну особу припадало понад 10 кг часнику.

Показники врожайності часнику варіюються: у Китаї – від 10 до 15 т/га (з рекордним рівнем у 23 т/га),

у країнах ЄС – 14–16 т/га, в Єгипті – 14–15 т/га (рекорд – 24 т/га). Серед країн Європейського Союзу найбільші обсяги виробництва мають Іспанія (269 тис. т), Франція (56 тис. т), Італія (42 тис. т) та Греція (20 тис. т). У Східній Європі провідними виробниками є Румунія (32 тис. т) і Болгарія (24 тис. т); Угорщина та Польща виробляють відповідно 9,8 і 10,2 тис. т.

В Україні впродовж 2000–2023 років середньорічне виробництво часнику становило 167,8 тис. тонн. Найменші обсяги були зафіксовані у 2000 році – 127 тис. тонн, що свідчить про початок застосування новітніх технологій та впровадження інтенсивних сортів. Найвищий показник виробництва припадає на 2021 рік (довоєнний період) – 215,1 тис. тонн, що на 47,2 тис. тонн перевищує середній рівень і майже у 1,5 рази – показник 2000 року. У 2023 році валовий збір склав 186,4 тис. тонн, що на 13,3% менше порівняно з 2021 роком. У 2024 році вдалось наростити виробництво часнику до 193,2 тис. тонн, або на 3,4% до попереднього року. Площа збирання під часником у 2024 році становила 21,0 тис. га, а середня врожайність у всіх категоріях господарств – 9,2 т/га (табл. 1).

Аналіз статистичних даних свідчить, що частка часнику в загальній структурі посівних площ овочевих культур в Україні становить близько 5%, тоді як у валовому зборі – лише близько 2%. Станом на сьогодні загальний дефіцит внутрішнього виробництва часнику оцінюється на рівні 2,6 тис. тонн. Найбільше скорочення обсягів виробництва зафіксовано у Херсонській (-7,2 тис. т), Запорізькій (-5 тис. т), Сумській (-2,4 тис. т), Миколаївській (-3,2 тис. т) та Луганській (-1,3 тис. т) областях. Це переважно регіони, які постраждали від бойових дій або перебувають під тимчасовою окупацією.

Нестача посівних площ під часником також складає 2,6 тис. га, з найбільшими втратами у Луганській (-0,1 тис. га), Миколаївській (-0,4 тис. га), Сумській

Таблиця 1

Динаміка основних показників виробництва часнику в Україні

Роки	Зібрана площа, тис. га	Валовий збір, тис. т	Урожайність, т/га
2000	23,4	127,0	5,4
2005	19,1	145,6	7,6
2010	17,3	136,8	7,9
2015	20,8	176,5	8,5
2016	21,0	187,9	8,9
2017	21,5	185,8	8,6
2018	22,2	187,0	8,3
2020	23,8	211,7	8,3
2021	22,9	215,1	9,3
2022	20,5	188,9	9,2
2023	20,3	186,4	9,1
2024	21,0	193,2	9,2
2024/2021, %	91,7	89,8	98,9
2024/2023, %	103,4	103,6	101,1

Джерело: складено на основі даних Держкомстату України (State Statistics Service of Ukraine, 2025) [18]

(-0,4 тис. га) та Запорізькій (-0,7 тис. га) областях. У результаті, Донецька область недоотримала 6,7 тис. тонн продукції з 0,5 тис. га, а Харківська – 2,1 тис. тонн з 0,3 тис. га.

Разом із тим, у регіонах, де активних бойових дій не велося, виробники зберегли обсяги виробництва часнику або навіть їх наростили. Так, у 2023 році зростання обсягів відбулося у Львівській (+0,7 тис. т), Київській (+0,8 тис. т), Житомирській (+0,6 тис. т), Дніпропетровській (+0,5 тис. т) областях тощо.

Основні обсяги виробництва часнику сконцентровані у 10 ключових областях, на які припадає 64,2% загального валового збору. Найбільшими виробниками є: Вінницька область – 23,5 тис. т (врожайність – 11,2 т/га), Львівська – 18,8 тис. т (7,4 т/га), Київська – 17,7 тис. т (10,9 т/га), Житомирська – 13,8 тис. т (9,4 т/га), Рівненська – 11,6 тис. т (13,4 т/га), Кіровоградська – 10,9 тис. т (9,1 т/га), Полтавська – 10,1 тис. т (11,5 т/га), Чернівецька – 9,3 тис. т (8,3 т/га), Черкаська – 8,3 тис. т (6,8 т/га), Харківська – 7,3 тис. т (7,8 т/га).

За інформацією Державної служби статистики України, близько 98,5% часнику вирощується у господарствах населення, де середня врожайність становить 9,1 т/га. Частка сільськогосподарських підприємств у загальному виробництві становить лише 1,5%, а врожайність – 2,7 т/га. Низькі показники у підприємствах пояснюються тим, що площі під часник, як правило, розташовані у приміських зонах, вирощування здійснюється без поливу, а сама культура не є основною для таких виробників.

Згідно з даними Державної служби статистики України, основну частину виробництва часнику, а це близько 98,5%, забезпечують особисті селянські господарства, де середня врожайність становить 9,1 т/га. Натомість частка сільськогосподарських підприємств у загальному обсязі виробництва не перевищує 1,5%, із середньою врожайністю лише 2,7 т/га. Такий низький показник пояснюється розміщенням посівних площ переважно у приміських зонах, відсутністю зрошення та тим, що часник не є основною культурою для цих підприємств.

На поточному етапі вітчизняне виробництво часнику не задовольняє внутрішній попит у повному обсязі

та має нестабільний, циклічний характер. Лише 30% потреб покриваються за рахунок національного виробництва, решта – імпортується (близько 70%). Такий дисбаланс створює сприятливі умови для нарощування внутрішнього виробництва.

Серед основних проблем розвитку часникової галузі в Україні варто виокремити: недотримання науково обґрунтованих строків сортозаміни та сортооновлення через дефіцит якісного оздоровленого насіннєвого матеріалу; відсутність сучасної техніки та обладнання вітчизняного виробництва; недостатній рівень розвитку переробки часнику; слабе використання експортного потенціалу, зокрема у сегменті ранньої продукції; значна частка імпортного часнику, що не відповідає вимогам до споживання у свіжому вигляді, зберігання або використання як посадкового матеріалу; обмежене поширення вітчизняних сортів.

Станом на сьогодні в Україні функціонує близько 30 великих товаровиробників, які спеціалізуються на вирощуванні товарного часнику. До них належать: 10 товариств з обмеженою відповідальністю, 5 фермерських господарств, 5 селянських фермерських господарств, 4 приватні підприємства, а також окремі освітні та акціонерні установи.

Аналіз економічної ефективності діяльності цих підприємств демонструє чітку тенденцію: зі зростанням площ, зайнятих під часник, підвищується рівень рентабельності господарств (табл. 2).

Групування 29 господарств за обсягами валового виробництва свідчить про наявність прямої залежності між масштабом виробництва часнику та рівнем рентабельності. Зокрема, господарства першої групи, з валовими зборами на рівні 8,1 тони, демонструють рентабельність у 124,1%. У другій групі (9 господарств) із середнім валовим збором 27,7 тони рентабельність зростає до 161%, що на 36,9% перевищує показник першої групи. Третя група (6 господарств), яка виробляє в середньому 94 тони, досягає рівня рентабельності 163,4%. Найвищі показники демонструють господарства четвертої та п'ятої груп: середній обсяг валової продукції у четвертій групі становить 138,6 тонн, при цьому рентабельність – 237,7%; у п'ятій групі, де виробництво досягає 1049,4 тонн на господарство, рівень рентабельності

Таблиця 2

Групування сільськогосподарських підприємств – виробників часнику, за валовим виробництвом, тонн (2023 рік)

№ групи	Показник валового збору, тон	Кількість господарств	Виробництво продукції, т	Зібрана площа, га	Урожайність, ц/га	Витрати на 1 га, тис. грн	Виробнича собівартість, 1 т, тис грн	Середня ціна реалізації, тис. грн/т	Рентабельність, %
1	до 10	3	8,1	1,0	8,1	269,0	33,2	74,4	124,1
2	від 10, 1 до 50	9	27,7	3,7	7,9	242,8	30,9	78,8	161,0
3	50,1 до 100	6	94,0	11,2	8,4	247,8	30,3	76,2	163,4
4	100,1 до 500	7	138,6	14,2	9,7	277,4	28,9	94,6	237,7
5	понад 500,1	4	1108,0	106,0	10,5	305,8	28,3	96,1	243,6
В середньому на господарство		29	215,2	21,6	10,0	263,6	30,2	84,0	231,2

Джерело: розраховано на основі монографічного обстеження господарств та даних [18]

становить 243,6%. Згідно з аналізом, урожайність також має позитивну динаміку: від 8,1 т/га у першій групі до 10,5 т/га у п'ятій. Це свідчить про впровадження інноваційних технологічних рішень, системного використання зрошення, ефективного захисту рослин і збалансованого живлення, а також концентрацію виробництва зі зростаючими інвестиціями в одиницю площі. Виробничі витрати в першій групі становлять 269 тис. грн/га, тоді як у п'ятій групі – 305,8 тис. грн/га.

Інтенсифікація виробничих процесів дозволяє не лише підвищити врожайність, а й знизити собівартість продукції. Зокрема, у господарствах першої групи собівартість однієї тонни часнику становить 33,2 тис. грн, тоді як у господарствах п'ятої групи вона знижується до 28,3 тис. грн, що на 4,9 тис. грн менше.

Науковцями Інституту овочівництва і баштанництва НААН розроблено інтенсивні ресурсозберігаючі технології вирощування овочевих культур, які дозволяють підвищити продуктивність при одночасному скороченні витрат. З урахуванням стандартних методик обліку нормативних витрат було проведено порівняльний аналіз ключових показників економічної ефективності вирощування часнику вітчизняної селекції за різних технологічних рішень. Відповідні результати наведено в таблиці 3.

У процесі порівняння рівнів інтенсивності вирощування часнику простежується наступна тенденція:

- витрати праці зростають зі збільшенням інтенсивності: від 1089,4 люд.-год./га за базового рівня до 2049,8 люд.-год./га за інтенсивного. Однак витрати праці на одиницю продукції (люд.-год./т) залишаються відносно стабільними, із незначним коливанням;
- споживання дизельного пального також збільшується при переході до традиційної технології (213,6 л/га), проте за інтенсивного рівня знижується до 172,04 л/га завдяки оптимізації технологічних процесів;

– урожайність істотно підвищується з 6,7 т/га до 12,3 т/га внаслідок застосування добрив та сучасних агротехнічних заходів;

– використання мінеральних добрив відсутнє на базовому рівні, але за традиційного та інтенсивного рівнів застосовуються дози відповідно $N_{60}P_{30}K_{30}$ і $N_{120}P_{90}K_{120}$;

– економічні показники демонструють позитивну динаміку: загальні витрати зростають від 190 тис. грн/га до 250 тис. грн/га водночас собівартість продукції зменшується – з 28,4 грн/кг (базовий рівень) до 20,3 грн/кг (інтенсивний).

Наведені нормативи можуть бути використані для стратегічного планування витрат, розрахунку потенційних обсягів переробки, формування експортно-імпорتنних потоків, ціноутворення, а також для оцінки економічної доцільності інвестування у розвиток галузі в умовах воєнного та післявоєнного періоду.

Однак впровадження новітніх наукових розробок та інноваційних технологій у виробництво стримується через обмежену кількість великотоварних господарств та недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення. Також актуальними залишаються проблеми забезпечення споживачів продукцією належної якості, створення ефективних виробничо-збутових об'єднань та розвиток кооперативного руху.

Подальший розвиток часникового виробництва в Україні доцільно здійснювати через впровадження інтенсивних технологій, використання високопродуктивних сортів і гібридів з високими харчовими властивостями. Необхідним є технічне переоснащення галузі, модернізація інфраструктури, розвиток маркетингових служб та вдосконалення інформаційно-аналітичного супроводу діяльності виробників.

У рамках дослідження було здійснено SWOT-аналіз перспектив розвитку виробництва часнику в Україні, результати якого представлені у таблиці 4.

Таблиця 3

Порівняння рівнів інтенсивності вирощування часнику, 2024 р.

Показники	Рівень інтенсивності		
	I (базова)*	II (традиційна)**	III (інтенсивна)***
Витрати праці, люд.-год./га	1089,4	1672,2	2049,8
Витрати праці, люд.-год./т	162,6	190,0	166,7
Дизпаливо, л/га	136,2	213,6	172,04
Урожайність, т/га	6,7	8,8	12,3
Дози добрив	-	$N_{60}P_{30}K_{30}$	$N_{120}P_{90}K_{120}$
Витрати, тис грн/га	190	220	250
Собівартість, грн/кг	28,4	25,0	20,3
Виручка, тис грн/га	536,0	704,0	984,0
Прибуток, тис грн/га	346,0	484,0	734,0
Рентабельність, %	182,1	220,0	293,6

* I рівень інтенсивності (базова технологія із застосуванням вітчизняної техніки, без використання добрив і поливу з мінімальним застосуванням захисту рослин);

** II рівень інтенсивності (традиційна технологія із застосуванням вітчизняної техніки з використанням оптимальних науково-обґрунтованих доз мінеральних добрив, дощування за альтернативної системи захисту рослин);

*** III рівень інтенсивності (інтенсивна технологія з використанням переважно зарубіжної техніки з використанням краплинного зрошення та максимально дозволених доз живлення рослин, у т. ч. з фертигацією за повної системи захисту рослин).

Джерело: розраховано авторами згідно технологічних карт, станом на 01.11.2024 р.

Таблиця 4

SWOT-аналіз виробництва часнику в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> – наявність сприятливих природно-кліматичних умов для культивування часнику; – історично сформовані спеціалізовані регіони вирощування цієї культури на території України; – кваліфікований кадровий потенціал у сфері сільськогосподарського виробництва; – державна підтримка через програми розвитку овочівництва, зокрема щодо малопоширених та нішевих культур; – високий рівень споживання часнику серед населення країни; – агротехнічні переваги часнику: єдина озима овочева культура, короткий вегетаційний період (до 120 діб), можливість вирощування без зрошення, ефективний попередник у сівозміні, одночасне збирання врожаю, висока товарність продукції завдяки гарним зберігальним властивостям; – стійкий попит на продукцію, що забезпечує швидке обертання капіталу 	<ul style="list-style-type: none"> – низький рівень технічної оснащеності аграрних підприємств; – обмежені можливості розмноження насіннєвого матеріалу; – ускладнений цикл відтворення: насіння – сіянка – товарна продукція, що подовжує виробничий процес до двох років; – низька конкурентоспроможність галузевих підприємств; – дисбаланс у структурі виробництва через домінування особистих селянських господарств; – скорочення обсягів виробництва під впливом політичної та економічної нестабільності
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> – запровадження систем моніторингу цін на часникову продукцію; – формування сприятливої цінової політики та державне регулювання рівня витрат і доходів виробників; – активне залучення іноземного капіталу й інвестицій; – надання пільгових кредитів і лізингових програм для оновлення технічної бази; – впровадження інноваційних технологій у виробничі процеси; – посилення кооперації між виробниками та переробниками продукції; – розвиток експортного потенціалу й удосконалення митно-тарифної політики для захисту національних виробників 	<ul style="list-style-type: none"> – висока потреба в матеріально-технічних ресурсах (до 350 тис. грн/га оборотних коштів); – висока вартість посівного матеріалу, складність механізації, залежність від погодних умов; – відсутність механізмів просування українського часнику на зовнішніх ринках; – слабкість інтеграційних процесів та комерційних зв'язків між суб'єктами галузі; – зростання конкуренції з боку імпоротної продукції низької якості; – зниження фінансової стійкості виробників через воєнні дії та ризики банкрутства

Джерело: складено авторами за власними дослідженнями

Сильні сторони виробництва часнику в Україні:

- кліматичні умови (центральні та південні регіони України мають сприятливі агрокліматичні ресурси для стабільного вирощування часнику);
- висока рентабельність (часник залишається однією з найприбутковіших овочевих культур із відносно стабільною ціною реалізації);
- тривалий термін зберігання (продукція має добру лежкість, що забезпечує гнучкість у постачанні на ринок);
- технологічний потенціал (наявність сучасних технологій та сортів, стійких до захворювань, сприяє підвищенню врожайності та якості);
- попит на органічну продукцію (зростання інтересу до здорового харчування формує нові ринкові ніші для органічного часнику);
- перспективи переробки (попит на продукти з доданою вартістю – маринований часник, часникова сіль, пластівці – стимулює розвиток переробної інфраструктури);
- використання в харчовій і медичній промисловості (особливо актуальним є часник із твердою шийкою, що має високий вміст ефірних олій).

До слабких сторін належать:

- конкуренція (високий рівень імпорту створює ціновий тиск на вітчизняного виробника);
- висока собівартість (значні витрати на добрива, захист рослин і оновлення насіння);

- фітосанітарні ризики (уразливість до хвороб і шкідників потребує постійного моніторингу та захисту);
- залежність від погодних умов (кліматичні коливання можуть негативно вплинути на урожай);
- цінова волатильність (нестабільність цін на ринку обумовлює ризики для виробників).

Отже, проведений аналіз сильних і слабких сторін свідчить про доцільність розширення виробництва часнику з акцентом на розвиток інфраструктури зберігання та переробки. Зростанню обсягів виробництва сприятиме цілеспрямоване державне регулювання, зокрема через: дотаційні механізми підтримки виробників; зниження податкового навантаження; програми співфінансування крапельного зрошення (у т. ч. за рахунок місцевих бюджетів, грантів, міжнародної допомоги); підтримку кооперативів і логістичної інфраструктури для формування міжрегіональних товаропотоків.

Таким чином, з метою подолання дефіциту часнику доцільно: розширити площі його вирощування в ключових регіонах (Черкаська, Київська, Полтавська, Вінницька, Хмельницька, Кіровоградська, Дніпропетровська, Одеська) на 2,6 тис. га; забезпечити науковий супровід виробництва; підвищити частку спеціалізованих великих підприємств; активізувати перехід до високоефективних технологій.

Висновки. Дослідження сучасного стану овочівництва в Україні засвідчує, що частка часнику

в загальній структурі посівних площ овочевих культур становить близько 5%, тоді як його внесок у загальний обсяг валового збору обмежується приблизно 2%. При цьому встановлено дефіцит виробництва цієї культури на рівні 2,6 тис. тонн порівняно з науково обґрунтованими нормативами споживання. Встановлено, що основні обсяги виробництва часнику зосереджені у Західному, Центральному та Північному регіонах України. Найбільш істотне скорочення виробничих площ відбулося у Південному та Східному регіонах, які частково перебувають під тимчасовою окупацією або зазнали руйнувань унаслідок бойових дій.

Встановлено, що переважна більшість обсягів виробництва часнику, орієнтовно 98,5%, припадає на особисті селянські господарства, де середня врожайність становить 9,1 т/га. У той час як частка сільськогосподарських підприємств у структурі валового виробництва даної культури є незначною – близько 1,5%, при цьому продуктивність на цих підприємствах досягає лише 2,7 т/га.

Розвиток виробництва часнику стримується низкою чинників, зокрема недостатньою кількістю високотоварних агропідприємств, відсутністю належної матеріально-технічної бази, а також нерозвиненою інфраструктурою постачання продукції відповідної якості до кінцевого споживача. Крім того, уповільнено процеси створення виробничо-збутових кооперативів та галузевих асоціацій.

Високоінтенсивне виробництво часнику можливе на основі впровадження інноваційних технологій, використання сучасних сортів і гібридів із підвищеними споживчими властивостями розглядається як один із пріоритетних напрямів забезпечення продовольчої безпеки та зміцнення економічної самодостатності регіонів у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Козак О. А., Грищенко О. Ю., Пугачов В. М. Торгівля агропродовольчою продукцією між Україною та Європейським Союзом в умовах військового стану : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2023. 112 с.
2. Россоха В. В. Інноваційно-технологічне забезпечення розвитку сільського господарства : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2023. 176 с.
3. Інноваційно-інвестиційний розвиток ринків технічних засобів, насіння та технологій у рослинництві : монографія / О. В. Захарчук, О. В. Вишневецька, Я. Ф. Навроцький та ін.; за ред. О.В. Захарчука. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2022. 264 с.
4. Зростання та врожайність часнику залежно від сорту в Правобережному Лісостепу України / Улянич О. І., Яценко В. В., Шевчук К. М., Остапенко Н. О. *Агрономія*. 2020. Вип. 97, частина 1. С. 249-259. DOI: 10.31395/2415-8240-2020-97-1-218-228
5. Паламарчук Д. Д. Агроекологічна оцінка вирощування озимого часнику в умовах Житомирського Полісся. *Сільське господарство – сталий розвиток України: тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 12 листопада 2020 року)*. Житомир, 2020. С. 43-47.
6. Паламарчук Д. Д. Господарсько-біологічна оцінка сортів озимого часнику в умовах Житомирщини. *Міждисциплінарні наукові дослідження: особливості та тенденції: тези доповідей міжнародної наукової конференції (м. Чернігів, 4 грудня 2020 року)*. Чернігів, 2020. Т 2. С. 9-11.
7. Стратегія конкурентоспроможного розвитку інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення сільського господарства: наукове видання / за ред. О. В. Захарчука. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2023. 96 с.
8. Система удобрення овочевих і баштанних культур: монографія / за ред. В. Ю. Гончаренка. Київ : Аграрна наука, 2019. 152 с.
9. Методичні положення та норми продуктивності і витрат палива на внесенні добрив, захисті сільськогосподарських культур / В. М. Івченко, В. С. Пивовар, О. С. Озімко та ін. НДІ «Укראгропром-продуктивність», 2020. 200 с.
10. Borysenko V., Borysenko D. Optimisation of production and modelling of production costs in farms. *Ekonomika APK*. 2024. № 31(1). Pp. 10-18. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202401010>
11. Borodina O., Prokopa I., Rykovska O. Strengthening the role of local agri-food systems in overcoming the consequences of using food as a weapon in Ukraine. *Ekonomika APK*. 2024. № 31(1). Pp. 19-28. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202401019>
12. Towards cleaner production: Certified seed adoption and its effect on technical efficiency / Baglan M., Mwalupaso G.E., Zhou X., Geng X. *Sustainability*. 2020. № 12(4), article number 1344. doi: 10.3390/su12041344.
13. Efficiency dynamics among onion growers in Maharashtra: a comparative analysis of drip irrigation adopters and non-adopters / Kale R. B., Gavhane A. D., Thorat V. S., Gadge S. S., Wayal S. M., Gaikwad S. Y., Singh S., Khandagale K. S., Bhat R., Mahajan V. 2024. *Figshare. Collection*. <https://doi.org/10.6084/M9.FIGSHARE.C.7161888.V1> (Дата звернення 28.03.2025)
14. Determination of the optimal ozonation mode for winter garlic planting material / Pugach S. G., Zavada L. M., Zamuriev O. O., Kudin D. V., Opalev P. O., Melnyk A. V., Scherbina S. A., Semenchenko O. L. *Problems of atomic science and technology*. 2021. № 4. 204-206.
15. Efficiency of potato and garlic virus control by interferon use/Melnyk O., Mytenko I., Dukhina N., Semenchenko O., Vitanov O., Shcherbina S., Datsenko S., Zelendin Y., Chefonova N., Ivanin D. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2020. № 10(2). Pp. 50-54.
16. Мамчур В. А. Розвиток підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки: інституціональні засади. Монографія. К.: ННЦ «ІАЕ», 2023. 280 с.
17. Безугла Л. С. Маркетинговий аналіз плодоовочевого ринку в контексті виробництва біологічно цінних харчових продуктів. *Економічний простір*. 2020. № 154. С. 31-35. <https://doi.org/10.32782/2224&6282/154&5>
18. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.04.2025).
19. Виробники часнику в Україні. URL: <https://tripoli.land/ua/farmers/ovoshchevody/proizvoditeli-chesnoka> (дата звернення: 04.04.2025).
20. Полевик В. Досвід господарств. Все по часнику. *Пропозиція*. 2021. № 7-8. URL: <https://propozitsiya.com/ua/vse-po-chasnyku> (дата звернення: 04.04.2025).

21. Рудь В.П., Терьохіна Л.А. Ринок часнику в контексті сучасних дестабілізуючих викликів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 9 URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.9.131> (дата звернення: 04.05.2025).

REFERENCES:

- Kozak, O.A., Hryshchenko, O.Yu., & Puhachov, V.M. (2003). *Torhivlia ahroprodovolchoiu produktsiiei u mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom v umovakh viiskovooho stanu [Trade in agri-food products between Ukraine and the European Union under military conditions]*. Kyiv: NNC «IAE», 112
- Rosokha, V.V. (2023). *Innovatsiino-tehnolohichne zabezpechennia rozvytku silskoho hospodarstva [Innovative and technological support for the development of agriculture]*. Kyiv: NNTs «IAE», 176 [in Ukrainian].
- Zakharchuk, O.V., Vyshnevetska, O.V., & Navrotskyi, Ya.F. et al. (2022). *Innovatsiino-investytsiyni rozvytok rynkiv tekhnichnykh zasobiv, nasinnia ta tekhnolohii u roslynnytstvi [Innovation and investment development of markets for technical means, use and technologies in crop production]*. Kyiv: NNTs «IAE», 264.
- Ulianych, O.I., Yatsenko, V.V., Shevchuk, K.M., & Ostapenko, N.O. (2020). Zrostannia ta vrozhaunist chasnyku zalezchno vid sortu v Pravoberezhnomu Lisostepu Ukrainy [Growth and yield of garlic depending on the variety in the Right-Bank Forest-Steppe of Ukraine]. *Ahronomiia – Agronomy*, 97, 1, 249-259. DOI: 10.31395/2415-8240-2020-97-1-218-228 [in Ukrainian].
- Palamarchuk, D.D. (2020). Ahroekolohichna otsinka vyroshchuvannia ozymoho chasnyku v umovakh Zhytomyrskoho Polissia [Agroecological assessment of winter garlic cultivation in the conditions of Zhytomyr Polissya]. *Silske hospodarstvo – stalyy rozvytok Ukrainy: Tezy dopovidei vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Agriculture – sustainable development of Ukraine: abstracts of reports of the All-Ukrainian scientific and practical conference]* (pp. 43-47). Zhytomyr [in Ukrainian].
- Palamarchuk, D.D. (2020). Hospodarsko-biolohichna otsinka sortiv ozymoho chasnyku v umovakh Zhytomyrshchyny [Economic and biological evaluation of winter garlic varieties in the conditions of Zhytomyr region]. *Mizhdystsyplinarni naukovy doslidzhennia: osoblyvosti ta tendentsii: Tezy dopovidei mizhnarodnoi naukovo konferentsii [Interdisciplinary scientific research: features and trends: abstracts of reports of the international scientific conference]* (pp. 9-11). Chernihiv [in Ukrainian].
- Zakharchuk, O.V. (Ed.). (2023). *Stratehiia konkurentospromozhnoho rozvytku investytsiynoho ta materialno-tekhnichnogo zabezpechennia silskoho hospodarstva [Strategy for the competitive development of investment and logistical support for agriculture]*. Kyiv: NNTs «IAE», 96 [in Ukrainian].
- Goncharenko, V.Yu. (Ed.). (2019). *Systema udobrennia ovochevykh i bashtannykh kultur [Fertilization system for vegetable and melon crops]*. Kyiv: Agrarian Science, 152 [in Ukrainian].
- Ivchenko, V.M., Pyvovar, V.S., & Ozimko, O.S. et al. (2020). Etodychni polozhennia ta normy produktyvnosti i vytrat palyva na vnesenni dobryv, zakhysti silskohospodarskykh kultur [Methodological provisions and norms of productivity and fuel consumption for fertilizer application and crop protection]. NDI «Ukrainpromproduktivnist», 200
- Borysenko, V., & Borysenko, D. (2024). Optimisation of production and modelling of production costs in farms. *Ekonomika APK*, 31(1), 10-18. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202401010>
- Borodina, O., Prokopa, I., & Rykovska, O. (2024). Strengthening the role of local agri-food systems in overcoming the consequences of using food as a weapon in Ukraine. *Ekonomika APK*, 31(1), 19-28. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202401019>
- Baglan, M., Mwalupaso, G.E., Zhou, X., & Geng, X. (2020). Towards cleaner production: Certified seed adoption and its effect on technical efficiency. *Sustainability*, 12(4), article number 1344. doi: 10.3390/su12041344.
- Kale, R.B., Gavhane, A.D., Thorat, V.S., Gadge, S.S., Wayal, S.M., Gaikwad, S.Y., Singh, S., Khandagale, K.S., Bhat, R., & Mahajan, V. (2024). Efficiency dynamics among onion growers in Maharashtra: a comparative analysis of drip irrigation adopters and non-adopters. *Figshare*. <https://doi.org/10.6084/M9.FIGSHARE.C.7161888.V1>
- Pugach, S.G., Zavada, L.M., Zamuriev, O.O., Kudin, D.V., Opalev, P.O., Melnyk, A.V., Scherbina, S.A., & Semenchenko, O.L. (2021). Determination of the optimal ozonation mode for winter garlic planting material. *Problems of atomic science and technology*, (4), 204-206.
- Melnyk, O., Mytenko, I., Dukhina, N., Semenchenko, O., Vitanov, O., Shcherbina, S., Datsenko, S., Zelendin, Y., Chefonova, N., & Ivanin, D. (2020). Efficiency of potato and garlic virus control by interferon use. *Ukrainian Journal of Ecology*. 10 (2). 50-54.
- Mamchur, V.A. (2023). *Rozvytok pidpriemnytskoi diialnosti v aharnomu sektori ekonomiky: instyutsionalni zasady [Development of entrepreneurial activity in the agricultural sector of the economy: institutional foundations]*. Kyiv: NNTs «IAE», 280
- Bezuhla, L.S. (2020). Marketynhovyi analiz plodoovochevoho rynku v konteksti vyrobnytstva biolohichno tsynnykh kharchovykh produktiv [Marketing analysis of the fruit and vegetable market in the context of the production of biologically valuable food products]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, (154), 31-35. URL: <https://doi.org/10.32782/2224&6282/154&5>
- Official website of the State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
- Vyrobnyky chasnyku v Ukraini [Garlic producers in Ukraine]. URL: <https://tripoli.land.ua/farmers/ovoshchevody/proizvoditeli-chesnoka>
- Polievky, V. (2021). Dosvid hospodarstv. Vse po chasnyku [Farm experience. Everything about garlic]. *Propozytsiia – Offer*, 7-8. URL: <https://propozitsiya.com/ua/vse-po-chasnyku>
- Rud, V., Teryokhina, L. (2025). Rynok chasnyku v konteksti suchasnykh destabilizuiuchykh vyklykiv [The garlic market in the context of modern destabilizing challenges]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 9 URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.9.131>

Рудь В.П., Шабля О.С., Терьохіна Л.А., Мельник О.В., Полагенько О.С. Ринок часнику в Україні. Проблеми та перспективи розвитку

Мета статі – здійснити огляд ринку часнику в Україні, встановити основні проблеми, оцінити можливості виробництва та визначити напрями підвищення ефективності на перспективу. **Методи.** Для досягнення поставленої мети у процесі роботи використовували методи: математико-статистичний, групування, абстрактно-логічний, діалектичний метод пізнання. **Результати.** Розглянуто сучасний стан виробництва часнику в Україні. Встановлено частку цієї культури у загальних посівних площах і валовому виробництві овочів, наведено дані щодо розміщення виробництва часнику в різних природно-кліматичних зонах України та окремих категоріях господарств. Визначено причини, що стримують ефективний розвиток цього сегменту овочевого ринку, до яких належать: застосування застарілих технологій та практична відсутність інновацій; недостатня кількість необхідних потужностей для доробки, фасування, зберігання і переробки, відсутність професійного брендингу та ефективної інфраструктури, низький розвиток агрологістики. Викладено загальну стратегію і пріоритетні напрями наукового забезпечення виробництва часнику у перспективі в умовах інтеграційних процесів. **Висновки.** Проведений аналіз виробництва овочевих культур в Україні свідчить, що частка «часникового» сектору в загальних площах посіву овочів становить 5%, а у валових зборах – біля 2%. Загальний дефіцит обсягів виробництва часнику до науково-обґрунтованих норм споживання складає 2,6 тис. тонн. Встановлено, що основне виробництво часнику в Україні зосереджено у Західному, Центральному та Північному регіонах. Найбільше скорочення обсягів виробництва відбулося у Південному та Східному регіонах України, які перебувають на тимчасово окупованих територіях України або де велися бойові дії. Подальший розвиток виробництва часнику в Україні необхідно спрямовувати шляхом високоінтенсивного виробництва на основі впровадження нових високопродуктивних сортів і гібридів, з високими смаковими показниками та науковим супроводом. При цьому у перспективі необхідне технічне переоснащення галузі овочівництва, розвиток систем інформаційного забезпечення, створення служб маркетингу та розвиток інфраструктури ринку.

Ключові слова: часник, ринок, попит, пропозиція, зональне розміщення, перспективи.

Rud V.P., Shablia O.S., Teryokhina L.A., Melnyk O.V., Polahenko O.S. Garlic market in Ukraine. Problems and prospects for development

The **purpose** of the article is to conduct a review of the garlic market in Ukraine, identify the main problems, assess production capabilities and determine areas for improving efficiency in the future. **Methods.** To achieve the goal, the following methods were used in the work process: mathematical-statistical, grouping, abstract-logical, dialectical method of cognition. **Results.** The current state of garlic production in Ukraine is considered. The share of this crop in the total sown areas and gross vegetable production is established, data on the location of garlic production in different natural and climatic zones of Ukraine and individual categories of farms are provided. The reasons that hinder the effective development of this segment of the vegetable market are identified, which include: the use of outdated technologies and the practical absence of innovations; insufficient number of necessary capacities for processing, packaging, storage and processing, lack of professional branding and effective infrastructure, low development of agrologistics. The general strategy and priority areas of scientific support for garlic production in the future in the context of integration processes are outlined. **Conclusions.** The analysis of vegetable crop production in Ukraine shows that the share of the “garlic” sector in the total area of vegetable crops is 5%, and in gross harvests – about 2%. The total deficit of garlic production volumes to scientifically substantiated consumption norms is 2.6 thousand tons. It was established that the main production of garlic in Ukraine is concentrated in the Western, Central and Northern regions. The greatest reduction in production volumes occurred in the Southern and Eastern regions of Ukraine, which are located in the temporarily occupied territories of Ukraine or where hostilities were waged. Further development of garlic production in Ukraine should be directed towards highly intensive production based on the introduction of new high-yielding varieties and hybrids, with high taste characteristics and scientific support. At the same time, in the future, technical re-equipment of the vegetable growing industry, development of information support systems, creation of marketing services and development of market infrastructure are necessary.

Key words: garlic, market, demand, supply, zonal placement, prospects.